

Cisterciácké proboštvství v Bystřici u Kadaně, aneb opatství Grünhain a jeho české kontakty

Petr HLAVÁČEK

Abstract: *The Study is concentrated on the history of the Cistercian Abbey of Grünhain in Saxony and its estates in the kingdom of Bohemia with a center in Bystřice near Kadaň in the Late Middle Ages.*

Key words: Cistercian Order, Bohemian-Saxon Borderland, religious and cultural transfer, Late Middle Ages, Reformation

Kolem roku 1230 bylo v saském Krušnohoří, na rozhraní míšeňské, naumburské a pražské diecéze, založeno v Grünhainu cisterciácké opatství Panny Marie a sv. Mikuláše, jehož državy se záhy rozšířily i do Českého království. Poprvé jsou zmíněny roku 1261, kdy český král Přemysl Otakar II. daroval mnichům část nově založené vsi Verněřov u Kadaně a jejich český majetek zároveň vzal pod svou královskou ochranu. Toto pronikání grūnhainských cisterciáků na Kadaňsko mělo pro české panovníky především strategický význam. Na česko-míšeňské hranici vznikala církevní doména loajální českým králům, která měla kontrolu nad důležitým Přísečnickým průsmykem v Krušnohoří, a tím i nad částí obchodní a vojenské komunikace vedoucí z Míšeňska přes Kadaň a Žatec na Prahu. Nado krušnohorská ves Schlettau (Slatina), představující zájmovou oblast opatství Grünhain, náležela tehdy z církevně-správního hlediska k pražskému (arci)biskupství. I proto český král očekával ze strany grūnhainských mnichů politickou podporu pro své angažmá v sasko-míšeňské oblasti a církevně-politickou konsolidaci v zóně dotyku přemyslovských a Wettinských mocenských zájmů. Královské město Kadaň s Kadaňským hradem, v němž sídlil královský purkrabí jakožto správce Žateckého kraje, resp. Kadaňské župy, se během panování Václava II. stalo významným diplomatickým ohniskem, a sám král zde prokazatelně pobýval v letech 1287, 1295 a 1297. Snad pobýval v Kadani i na jaře 1296, neboť v dubnu téhož roku je doloženo jeho setkání s římským králem Adolfem Nassavským právě ve zdech grūnhainského opatství.¹⁾ Naopak opati z Grünhainu se občas vyskytují přímo v Kadani jako svědci na listinách městské kanceláře. Když například kadaňský rychtář Mikuláš rozhodl roku 1302 v jakémsi majetkovém sporu cisterciáckého opatství Waldsassen, spolupečetníky této listiny byli též opati Johannes z Grünhainu a Gerwicus z Oseka.²⁾ Privilegia a právní exempce grūnhainským cisterciákům udělil či potvrdil jak Václav II. (1299), tak později též Jan Lucemburský (1311), Karel IV. (1350), Zikmund Lucemburský (1417) a naposledy i Ferdinand I. Habsburský (1527).³⁾

1) Manfred RICHTER, *Das Königstreffen bei Grünhain im April 1296*, in: Hans-Jürgen Beier (ed.), *Sächsisch-Böhmische Erzgebirgsstudien*, Langenweissbach 2014, s. 51–95.

2) Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. (1253–1310)*, Pragae 1882, s. 1207 (n. 2762).

3) Z rozsáhlé literatury k dějinám opatství Grünhain upozorňují alespoň na základní pojednání: Emil HERZOG, *Geschichte des Klosters Grünhain*, in: *Archiv für die sächsische Geschichte* 7, 1869, s. 60–96; Wilhelm ENGEL, *Kaiser Sigismunds Privileg für das Kloster Grünhain*, in: *Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumskunde* 48, 1927, s. 295–301; Martin MÁRKER, *Das Zisterzienserkloster Grünhain im Erzgebirge (1236–1536)*, Frankfurt am Main 1968; Uwe FRIEDMANN, *Das Zisterzienserkloster Grünhain. Die wirtschaftliche Tätigkeit unter besonderer Berücksichtigung des nichtagrarischen Bereichs*, in: Winfried Schich (ed.), *Zisterziensische Klosterwirtschaft zwischen Ostsee und Erzgebirge – Studien zu Klöstern in Vorpommern, zu Himmelpfort in Brandenburg und Grünhain in Sachsen*, Berlin 2004, s. 301–406; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2009, s. 206–217.

České državy cisterciáckého opatství Grünhainu se nacházely na Kadaňsku a Žatecku, přičemž jejich správní centrum bylo v dnes již zaniklé Bystřici u Kadaně, která se uvádí jako jeho majetek již od roku 1299. Nové klášterní panství se postupně zvětšovalo přikupováním dalších vsí, ovšem výrazně si konkurovalo se zdejší državou cisterciáckého opatství Waldsassen v dnešní Horní Falci. Opatství Waldsassen proniklo majetkově do kraje mezi Kadaní a Žatcem již roku 1165, a to díky štědré donaci českého krále Vladislava I. Waldsassenští mniši se dokonce v letech 1192 až 1198 neúspěšně pokoušeli o založení dceřiného kláštera v Mašřově u Kadaně. Ačkoliv svůj klášter nakonec přesunuli do Oseku u Teplic, i nadále drželi na Kadaňsku řadu vesnic. Teprve v roce 1341 je zadlužené opatství Waldsassen prodalo grūnhainskému opatovi, což následně potvrdil i český král Jan Lucemburský.⁴⁾ Jen na okraj připomeňme, že právě cisterciáctví mniši budovali v okolí Kadaně vinohrady a zasloužili se tak o slávu středověkého kadaňského vinařství.⁵⁾

Přesnější popis české državy cisterciáckého opatství Grünhain máme sice až z roku 1533, víme ovšem, že už od přelomu 13. a 14. století zahrnovala území mezi panstvím Hasištejn-Schlettau a královskými městy Kadaní a Žatcem na levém břehu Ohře. Její jádro tvořily především vesnice Verněřov, Bystřice, Přezetice, Tušimice a dvůr v Milžanech. V každé vsi působil jakožto správce jeden z mnichů grūnhainské řeholní komunity, označovaný jako „hofmistr“. Jeden z těchto hofmistrů býval vždy knězem a dohlížel na ty kostely, k nimž mělo opatství Grünhain patronátní právo. Vrchní pravomoc nad grūnhainskou državou na Kadaňsku měl ovšem hofmistr v Bystřici u Kadaně, správce tamějšího klášterního dvora. Býval též titulován jako probošt a Bystřice byla uváděna jako proboštské opatství Grünhain, přičemž tento bystřický hofmistr (probošt) je poprvé zmiňován roku 1350 v listině Karla IV. Ke klášternímu dvoru v Bystřici u Kadaně náležely kromě polností i vinice. Roku 1413 koupilo opatství od pánů z Schönburgu i městečko Schlettau (Slatina) na saské straně Krušných hor, kde byl vybudován dvůr sloužící jako skladiště pro zboží, především dobytek a obilí, přepravované z českého Kadaňska. V letech 1453 až 1457 bylo cisterciácké opatství Grünhain ve sporech s Mikulášem II. Hasištejnským z Lobkowicz, který si uzurpoval pravomoc nad jeho poddanými v Bystřici, Verněřově a Brančičkách. Grünhainští mniši udržovali naopak dobré vztahy s českými utrakvisty a králem Jiřím z Poděbrad, a proto byli v letech 1468 až 1469 v papežské klatbě a ve svých farních kostelech Nanebevzetí Panny Marie v Bystřici a sv. Michaela v Tušimicích u Kadaně nesměli z toho důvodu vysluhovat svátosti.⁶⁾ Dobou největšího rozkvětu jejich panství na Kadaňsku byl přelom 15. a 16. století, kdy byl vzdělaný grūnhainský opat Paulus Morgenstern (†1507) v přátelských vztazích s humanistou Bohuslavem Hasištejnským z Lobkowicz (†1510), sídlícím na hradě Hasištejně u Kadaně.⁷⁾

4) Petr HLAVÁČEK, *Državy cisterciáckého opatství Grünhain na Kadaňsku*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska a Kadaňska 41, č. 1, 2009, s. 17–21 (tento článek, který ovšem vyšel bez poznámkového aparátu, představuje základ této studie, zásadně přepracované a doplněné o další informace z písemných pramenů a recentní literatury).

5) Srovnej Petr HLAVÁČEK, *Vinařství na Kadaňsku ve středověku a raném novověku*, in: Jan Kilián (ed.), *Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku*, Mělník 2009, s. 80–86.

6) K tomu souhrnně Thomas WESTPHALEN, *Neue Untersuchungen im Kloster Grünhain*, in: Martina Schattkowsky – André Thieme (ed.), *Altzelle. Zisterzienserabtei in Mitteldeutschland und Hauskloster der Wettiner*, Leipzig 2002, s. 367–374; Susanne RUF, *Zur Rekonstruktion der Klosterkirche von Grünhain im Erzgebirge*, in: Rolf Bärenfänger (ed.), *Zisterzienser im Norden: Neue Forschungen zur Klosterarchäologie*, Rahden/Westf. 2007, s. 177–184; Ivonne BURGHARDT – Rengert ELBURG, *Bergbauliche Unternehmungen des Zisterzienserklosters Grünhain (Erzgebirge) im 13. und 14. Jahrhundert – Quellenkritische Untersuchungen und archäologische Prospektionen*, in: Susanne Kubenz – Regina Smolnik (ed.), *ArchaeoMontan 2014. Ergebnisse und Perspektiven*, Dresden 2014, s. 267–280.

7) Srovnej Petr HLAVÁČEK, *Das Annaberger Land als Schnittpunkt reformatorischer Bestrebungen. Zu konfessionellen Beziehungen im böhmisch-sächsischen Erzgebirge im Reformationszeitalter*, in: Bernd Stephan – Martin Lamge (ed.), *Wortwechsel. Das Kolloquium zum 475. Geburtstag der Evangelisch-Lutherischen Landeskirche*

Opatství Grünhain vlastnilo i rozsáhlou klášterní knihovnu, z níž se malá část dochovala do dnešních časů, a to včetně rukopisných svazků ze 13. a 14. století, často velkolepě iluminovaných. V souboru latinských kázání z první poloviny 15. století se též nalézají české glosy, totiž české překlady latinských modliteb, například andělského pozdravení „Zdrávas Maria“. Jsou tak mimo jiné výmluvným dokladem pastorační činnosti cisterciáckých mnichů v česko-jazyčném venkovském zázemí královského města Kadaně.^{8]}

Pozoruhodné informace o kontaktech opatství Grünhain s Kadaní a Kadaňskem se skrývají v kadaňských městských písemnostech, konkrétně v testamentech zdejších měšťanů z let 1465 až 1522.^{9]} V těchto posledních pořízeních bylo štedře pamatováno jak na farní kostely rozsáhlého kadaňského děkanátu, které byly pod patronátem grünhainských cisterciáků, tak přímo i na opatství Grünhain. Například roku 1478 odkázal měšťan Steffan Melczer tamějším mnichům pět kop grošů na vystrojení slavnostní hostiny. Ze zbylých peněz měl být zakoupen kožich mnichu Gregorioví, Melczerovu synovci.^{10]} Roku 1483 odkázal Hannß Placzer deset zlatých svému synu Jacobovi, mnichovi v Grünhainu, a k tomu pacifikál (ostatkový kříž) a velkou cínovou konvici. Z uvedené sumy si měl Jacob pořídit i novou kutnu.^{11]} Podobně roku 1486 poukazuje Enderle Melczer z Kadaně svému synu Philippovi, jenž byl grünhainským mnichem, celkem dvacet kop míšeňských grošů.^{12]} Další člen kadaňské rodiny Melczerů, totiž Wenczel Melczer, pamatoval roku 1491 na grünhainské opatství deseti kopami míšeňských grošů, aby mniši každoročně a navěky drželi za něj a jeho rodinu zádušní mše.^{13]} Měšťan Jörg Seydel odkázal roku 1500 mnichu Casparovi z Grünhainu stříbrnou patenu a řetěz.^{14]} A podobně Janko Melczer pamatoval v roce 1504 na svého syna Dominika, řeholníka v témže klášteře, obrovskou sumou padesáti kop míšeňských grošů^{15]} a měšťanka Katherina Kramerová odkázala roku 1505 tamějšímu mnichu Nigklaßu Salmonovi dokonce postel i s ložním prádlem.^{16]} Svrchu

Sachsens in Annaberg-Buchholz (Tagungsband), Annaberg 2015, s. 62–73; Petr HLAVÁČEK, *Respublica Christiana aneb spiritualita a církevně-politické představy Bohuslava Hasištejnského z Lobkowicz*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – literární historie (= Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a kultura jeho doby), 2007, 52, 1–4, s. 5–7; Petr HLAVÁČEK, *Die Eliten Nordwestböhmens in der kirchenpolitischen und theologischen Interaktion mit sächsischen Universitäten der Reformationszeit*, in: Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XLIX, Fasc. 2, 2009, Praha 2010, s. 151–154.

8] Manfred RICHTER, *Reste der Grünhainer Klosterbibliothek*, in: Günter Hummel (ed.), *Kloster Grünhain – Klosterbibliothek – Visitationsakten* (=Der kleine sakrale Kunstführer 10 – Beiheft 3), Altenburg 2007, s. 1–7. Srovnej Herbert KOCH, *Die Klosterbücherei Grünhain*, in: Cistercienser Chronik 80, 1973, s. 117–122.

9] Petr HLAVÁČEK, *Architektura, mobiliář a paramenta sakrálních objektů na Kadaňsku ve světle testamentů kadaňských měšťanů (1465–1522)*, in: Ústecký sborník historický 2004 (=Gotické umění a jeho historické souvislosti III.), s. 157–194. Srovnej Petr HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem. Deset kapitol z kulturních a náboženských dějin severozápadních Čech*, Ústí nad Labem 2005.

10] Státní okresní archiv v Kadaní, fond: Archiv města Kadaně, kniha č. 567a – Kadaňská městská kniha 1465–1522 (dále jen KMK), fol. 405v–406r: „Item 5 ß gr. gein Grünheyem also vnder Bruderschaft mit denselben Bruder daselbst hat, das man In ein Conviuium davon machen sol den Brüdern allen vnd von der vbermaß Gregorio seins Bruders Sone einen pellec darvon kauffen.“

11] KMK, fol. 419r: „Item er hat gemeldet, das er 10 gulden pares geldes vor augen hab, dy schickt er Jacob seinem Sone czu Grünheyem, darczu ein Pacifical vnd ein grosse czinene kanel czu seiner notdorft, Cappen vnd andere notdorft...“

12] KMK, fol. fol. 430v: „Item er schickt zum ersten Philippo seinem Sone, der czu Grünheyem im Closter ist, 20 ß swertgr.“

13] KMK, fol. 440r: „In sulcher form das sy gein Grünheyem süllen 10 ß swertgeldes den Brüdern in das Closter geben, darvmb süllen sy Im alle Jar Jerlich ein begengniß halden vnd sein, vnd seins Geschlechtes ewichlich gedenken.“

14] KMK, fol. 467r: „Item sein Silberem Patem schickt er Herren Caspar czu Grünheyem mitsampt der keten.“

15] KMK, fol. 475r: „...so schickt er seyнем Sonn Dominicus yns kloster Grünhaym 50 ß nach Schwertgelde.“

16] KMK, fol. 479r: „Item dem Here Nigklaß Salmon vonn Grünhaym schigkt sy 1 pet mit 2 czichenn, vnd 1

uváděné odkazy dokazují mimo jiné úzkou provázanost kadaňské měšťanské rodiny Melczerů s cisterciáckým opatstvím Grünhain, přičemž někteří příslušníci této rodiny byli dokonce členy tamější řeholní komunity.

Velmi často se v testamentech objevuje také farní kostel Panny Marie v Bystřici u Kadaně, k němuž drželo patronát právě opatství Grünhain. Největší intenzitou odkazů ve prospěch tohoto bystrického kostela se vyznačovala léta 1467 až 1512, kdy na zaopatření jeho oprav pamatovalo takřka čtyřicet testamentů. Měšťanka Katherina Schabhornová odkázala roku 1473 šest kop grošů, a to výslovně na stavbu sakristie.¹⁷⁾ Ostatní zápisy jsou pak již spíše obecné.¹⁸⁾

Zevrubněji jsme však informováni o mobiliáři. Již roku 1466 odkázala kostelu svůj pás měšťanka Anna, zvaná „die Alde Francziskin“. Jednalo se o kovový, patrně stříbrný pás, z něhož měl její příbuzný Motl nechat zhotovit mešní kalich.¹⁹⁾ Téhož roku ustanovila ve své závěti Agnes, matka Fenczela Ssmida, aby polovinou jejího závoje byl obdáván bystrický farní kostel.²⁰⁾ Ve stejné době se pravděpodobně plánovalo pořízení nových varhan, neboť měšťanka Anna Sponmülnerová na ně ve svém testamentu z roku 1469 pamatuje jednou kopou grošů.²¹⁾ Následovaly i další drobné dary. Například roku 1483 odkazuje Dorothea, manželka Mathese Knapena, pět cínových mís a dvě cínové konvičky na svícny pro bystrický mariánský kostel.²²⁾ V téže roce odkazoval kopu grošů tomuto kostelu i kadaňský měšťan Hans Huter.²³⁾ Roku 1506 jsou v testamentu paní Margarethy, ženy Hannese Lorencze z Milžan, uváděny dvě kopy na nový kostelní zvon.²⁴⁾ Podobně roku 1507 odkázala kostelu svůj zlatý prsten jiná Dorothea, dcera měšťana Barschinna z Vinař.²⁵⁾ Farní kostel v Bystřici měl vedle hlavního mariánského oltáře ještě několik oltářů bočních, jak nám dosvědčuje testament Margarethy Fischerové, jež roku 1488 odkázala kopu grošů na vosk pro osvětlení oltářů.²⁶⁾ K hlavnímu oltáři se váže zajímavá zpráva z testamentu Margarethy Schönhoferové. Ta roku 1504 nechala sepsat svou poslední vůli, z níž vyplývá, že kdysi zapůjčila farnímu kostelu v Bystřici svůj perlový věnec, jímž byla ozdobena socha či obraz Panny Marie na hlavním oltáři. Měšťanka si v testamentu vymínila, aby tam tato drahocennost zůstala na věčné časy a ani cisterciáci jakožto patroni kostela neměli mít právo onen věnec odstranit či jinak použít.²⁷⁾ Skrovná zmínka o paramentech je

küssenn, 1 tuch mit 2 pletterenn.“

17) KMK, fol. 389r: „6 ß groschen gein Wistricz czum gepewde der kirchen als verr sy die grosser pawen werden ader ein Sacristen machen.“

18) Např. Margaretha Langhanšová (1467) odkazuje 1 zlatý „czu vnser liben frawen gein Wistricz“ (KMK, fol. 372v), Mathes Swalb (1474) 1 kopu grošů (KMK, fol. 391v), Steffan Melczer (1478) 3 kopy grošů (KMK, fol. 405v–406r), Jörg, syn Thömela Tuchmachera (1483) celkem 5 kop grošů (KMK, fol. 421r), Enderle Melczer daruje roku 1486 kostelu či přesněji tamějšímu faráři tři včelí úly (KMK, fol. 430v–431r), Hannß Czot zvaný Grenicz (1495) odkazuje 3 kopy grošů „gein Wistricz ... czum gepewde der kirchen“ (KMK, fol. 456r), Endres Forber (1496) 4 kopy grošů (KMK, fol. 459r), Katherina, žena Jacoffa Kaldenhöfera z Milžan (1498), 5 kop grošů „czu kirchenpaw“ (KMK, fol. 464r), Jörg Seydel (1500) rovných 6 zlatých (KMK, fol. 467r) a Wenczel Schtahel (1503) sumu 7 kop grošů (KMK, fol. 472r).

19) KMK, fol. 366r: „Item die gürtel schickt sie zcu eynem kelich gein Wistrycz ..., vnd den kelich sol Motl laßen machen als sie ym gebrawt vnd gelaubt.“

20) KMK, fol. 369r: „Item yren sslayer sol man enczwey ssneiden, die helft gein Wistricz...“ Druhá polovina měla přijít do minoritského kláštera sv. Michaela v Kadani.

21) KMK, fol. 377r: „Item ein Schock gr. czu der Orgel gein Wistricz.“

22) KMK, fol. 377r.

23) KMK, fol. 421v.

24) KMK, fol. 486r: „2 ß gr. zw Wistricz zw eyner glogkenn.“

25) KMK, fol. 325r: „kegenn Wistricz zw Vnsere libenn frawenn eynenn guldenn Ringk.“

26) KMK, fol. 435v: „Item 1 ß gr. gein Wistricz auch czu wachs altaria beleuchten.“

27) KMK, fol. 474v: „Item Sy hat gemelt wy daß Sy vnd ir herr Saliger eynem perlenn krancz habenn gelihenn

v testamentu Nicklase Kanlera zvaného Töpferrickel, který pochází z roku 1497 a v němž je pamatováno vysokou sumou deseti kop míšeňských grošů na mešní roucho.²⁸¹

Z testamentů se ovšem dozvídáme i další pozoruhodnou skutečnost. V nevelké víšce Bystřici, ležící v bezprostřední blízkosti královského města Kadaně, se totiž nacházel ještě druhý kostel. Zsvěcen byl sv. Bartoloměji a k jeho vybudování došlo někdy během sedmdesátých let 15. století, přičemž grūnhainským cisterciákům sloužil jakožto kostel proboštský. Roku 1479 musela být stavba takřka dokončená, neboť měšťanka Elizabeth Stropachová odkazovala sedm kop grošů k deskovému obrazu do kostela, pro nějž měla být vyřezána socha patrona tohoto nového chrámu, totiž sv. Bartoloměje.²⁹¹ Z let 1479 až 1497 je zaznamenáno hned sedm testamentů, v nichž se pamatuje na tento druhý a poněkud zapomenutý bystrický kostel.³⁰¹ Asi nejzajímavější z nich je ten od Hanße Lorencze z Milžan, sepsaný roku 1489 nebo 1490. Jmenovaný kadaňský měšťan poukazuje kostelu sumu dvaceti kop grošů a dalších šest kop vyhrazuje pro pořízení nového zvonu, neboť kostel dosud žádný neměl.³¹¹ Z testamentů kadaňských měšťanů tak jasně vyplývá, že kolem roku 1500 stavební aktivity opatství Grūnhain v Bystřici u Kadaně vrcholily a o významu bystrického proboštsví pak výmluvně svědčí existence hned dvou chrámů v této příměstské kadaňské lokalitě. Zatímco farní kostel Panny Marie zanikl až v roce 1968 (spolu s celou vesnicí) a je tudíž dobře lokalizován a dokumentován, o umístění kostela sv. Bartoloměje v bystrické topografii, stejně jako o době jeho zániku nevíme bohužel nic.

Konec českého panství grūnhainských cisterciáků však nastal záhy, a to s počátkem mohutného teologického, intelektuálního a církevně-politického úderu evropských reformací.³²¹ Mniši aktivně podporovali reformu církve, přičemž jejich opatství zaniklo v letech 1533 až 1536, když se komunita postupně připojovala k wittenberské reformaci, tj. k luterství. Roku 1536 se prohlásil luteránem i grūnhainský opat Johannes Göpfert (†1548). Do Kadaně se tehdy uchýlili cisterciáctví mniši Georg a jeho rodný bratr Hans, univerzitní bakalář, oba původem z kadaňských měšťanských rodin (v Grūnhainu jsou doloženi od roku 1517), stejně jako Balthasar Bichlink z Vejprtu, který po útěku z Grūnhainu

kenn Wistricz derdo schtehet auff dem Marie pilde auff dem Altar so got vber Sy gepaut, so sol der selbige krancz danssenn pleybenn auff dem pilde vnd dy kirchen veter sollenn denn nicht abnemenn nach zw fallenn nach zw anderenn dingenn geprauchenn, sonder er sol zw ewigenn Zceythenn also auff dem pilde pleybenn...“

28) KMK, fol. 462r: Kadaňský johanitský komtur Laurencius od farního kostela Panny Marie mu byl dlužen 4 kopy míšeňských grošů. Z této sumy a dalších (např. kopa od Merteina Paßlera) odkázal „10 swertschock czu einem Meßgewandt gein Wistricz czu vnnser lieben frawen.“ Mimo to se z jeho pozůstalosti měl během roku po jeho smrti každou neděli vydávat jeden bílý groš chudým lidem na chléb.

29) KMK, fol. 409v: „Item 7 ß gr. czu eyner tafel gein wystricz In sand bartholomeus kirchen, dahin sol man sand bartholomeus gesniczt bilde sewberlich machen.“

30) Nickel Demus (1481): „Item er schickt czum Ersten 4 ß gr. czu sand Bartholomeus kirchen czu Wistricz czum gepewde derselben kirchen.“ (KMK, fol. 414r); Jörg Seifrid (1483): „Item gein Wistricz czu sand Bartholomeß kirchen, warczu man es am pesten erkennet 4 ß gr.“ (KMK, fol. 420v); Cristof Zeifrid (1483): „Item 2 ß gr. czu sand Bartholomeß kirchen gein Wistricz.“ (KMK, fol. 420v); Jörg, syn Thömela Tuchmachera (1483): „Item 5 ß gr. gein Wistricz czum gepewd vnd 3 ß gr. czu sand Bartholomeß daselbst.“ (KMK, fol. 421r); Wenczel Pestel (1497): „Item aber 3 ß gr. gein Wistricz czum gepewde.“ (KMK, fol. 461v).

31) KMK, fol. 437r: „Item 20 ß gr. czu sand Bartholomeß kirchen czu wistricz vnd darczu 6 ß gr. auch czu derselben kirchen czu einer glocken also als sust keine glocke dar Inne ist...“ In margine je ještě soudobá poznámka, že jeho matka má dorovnat sumu pro pořízení zvonu: „4 ß 18 gr. czu sand Bartholomeß kirchen, so hat dy Mutter an den 5 ß 3 ß gr. verricht czu der glocken gein Wistricz.“

32) K církevně-politické situaci v česko-saském hraničním prostoru: Petr HLAVÁČEK, *Catholics, Utraquists and Lutherans in Northwestern Bohemia, or Public Space as a Medium for Declaring Confessional Identity*, in: Milena Bartlová – Michal Šroněk (ed.), *Communication in European Reformation. Artistic and other Media in Central Europe 1380–1620*, Prague 2007, s. 279–297; Petr HLAVÁČEK, *Der böhmisch-sächsische Grenzraum im Spätmittelalter und in der Frühneuzeit zwischen Integration und Desintegration*, in: Miloš Řezník (ed.), *Grenzraum und Transfer. Perspektiven der Geschichtswissenschaft in Sachsen und Tschechien (= Chemnitzer Europastudien 5)*, Berlin 2007, s. 83–94.

žil nějaký čas mezi františkány v saském Annabergu a roku 1540 našel útočiště u kadaňských františkánů-observantů v klášteře Čtrnácti sv. Pomocníků.^{33]} O opuštěné grünhainské državy na Kadaňsku se záhy rozhořel spor mezi českým (a římským) králem Ferdinandem I. Habsburským a saským kurfiřtem Johannem Friedrichem. Český panovník dal tehdy vsi Bystřice, Vernéřov, Tušimice, Přezetice, Milžany, Čermníky, Nechranice, Holetice a Dětenice do zástavy hraběti Albrechtu Šlikovi, kadaňskému hejtmanu, a jejich obyvatelům zakázal holdovat saskému kurfiřtu jakožto svému domnělému pánu. Teprve roku 1549 bylo tzv. Pražskou smlouvou definitivně rozhodnuto, že vlastníkem někdejší klášterní državy je výlučně český král, čímž bylo ono takřka tři století trvajíc pouto mezi Grünhainem a Kadaňskem formálně rozvázáno.^{34]}

The Cistercian provostry of Bystřice near Kadaň, or Abbey of Grünhain and its contacts in Bohemia

Summary

The Abbey was founded about 1230 and its estates in the kingdom of Bohemia were first mentioned in 1261. The center of the Cistercian property was in the vicinity of the royal town of Kadaň in northwestern Bohemia. By 1350 Bystřice near Kadaň was the residence of the Cistercian provost who administered the assets of the Abbey of Grünhain. The Abbey played an important role in the religious and cultural exchange in the Bohemian-Saxon Borderlands in the Middle Ages. The monks of Grünhain supported the Wittenberg Reformation and the abbey was subsequently abolished in 1533.

33] Adam Daniel RICHTER, *Chronica der im Meißnischen OberErtzGebürge gelegenen freyen BergStadt Annaberg*, I. Theil, Annaberg 1746, s. 51–52; Moritz SPIEß, *Rückblicke auf Annabergs und seiner Umgebungen Vorzeit* (Heft V.), Annaberg 1859, s. 237–238; srovnej Petr HLAVÁČEK, *Nový Jeruzalém? Příběh františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani*, Kadaň 2013, s. 24.

34] Franz Josef STOCKLÖW, *Das Buch der Heimat. Der Bezirk Kaaden in seiner Gegenwart und Vergangenheit I. (Allgemeiner Theil)*, Kaaden 1890, s. 99, 302. Srovnej Nikolaus KILLICHES, *Gründung, Reichtum und Auflösung des Klosters Grünhain zwischen 1236 bis 1536*, in: *Glückauf* 112, 2001, s. 61–63.